

Marek Zieliński
Instytut Piłsudskiego w Ameryce

Czy jesteśmy GLAM?

Streszczenie: Artykuł omawia pojęcie i głównych aktorów ruchu GLAM. Wąskie rozumienie GLAM jako klasyfikacji grupy instytucji (galerii, bibliotek, archiwów i muzeów) jest nieadekwatne do szerokiego użycia tego skrótowca na świecie. W artykule przedstawiona jest teza, że GLAM reprezentuje ideę, albo ruch społeczny, propagujący szerokie, otwarte i elektroniczne udostępnienie dóbr kultury. Omówione są główne instytucje i organizacje, które biorą udział w ruchu GLAM i jednocześnie go kształtują.

Słowa kluczowe: otwarta kultura; GLAM; dobra kultury; dobra informacyjne; digitalizacja dóbr kultury; domena publiczna; otwarte archiwa; otwarte muzea; otwarte biblioteki; otwarte galerie

Słowo GLAM to w pierwszym przybliżeniu skrótowiec od słów galerie, biblioteki, archiwa i muzea (*Galleries, Libraries, Archives and Museums*). Glam to także skrót od słowa glamour, co znaczy powab, urok, splendor. I wystarczy szybki rzut oka na wyniki wyszukiwania w Google, by przekonać się, jak duże mamy szanse na znalezienie raczej tego drugiego użycia słowa glam.

Pojęcie GLAM jest bardzo młode, w użyciu jest dopiero od około pięciu lat. Co w rzeczywistości oznacza GLAM, możemy się dowiedzieć, analizując użycie tego słowa w różnych kontekstach (zgodnie ze współczesną wiedzą lingwistyczną, język żyje i jest tworzony oraz modyfikowany przez jego użytkowników). W artykule spróbuję pokazać, że GLAM reprezentuje ideę, zgodnie z którą instytucje gromadzące i udostępniające dobra kultury zyskują na szerokim, otwartym udostępnieniu tych dóbr.

Nie ma ciała ani organizacji o nazwie GLAM. Istnieją co prawda instytucje, które zrzeszają muzea, archiwa, biblioteki itp. albo udzielają im wsparcia finansowego czy logistycznego. Przykładowo w USA jest Instytut Usług Muzealnych i Bibliotecznych (Institute of Museum and Library Services, ILMS), a w Polsce Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych (NDAP) i Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (NIMOZ), jednak tego typu instytucje nie roszczą sobie przynależności do GLAM ani nie używają tego skrótu.

Być może GLAM jest więc po prostu elementem klasyfikacji (taksonomii) łączącym te cztery rodzaje instytucji? Mają one ze sobą coś wspólnego — są repozytoriami dziedzictwa kulturowego. Często jednak mają różne misje i zadania. Z przykładów przedstawionych w tym artykule należy wnioskować, że GLAM to coś więcej niż zwyczajna kategoria, i że pojęciem tym można określić również ruch społeczny otwartego dostępu do dóbr kultury.

Otwarta wiedza

Cyfryzacja świata stwarza ogromne możliwości, ale pojawiają się także nieoczekiwane problemy z dostępnością informacji. Wynika to m.in. z ukrywania informacji przez jej producentów (albo w sejfach, albo za tzw. *paywalls*¹) oraz z ciągle rozszerzanego zakresu prawa autorskiego, które jest bardziej restrykcyjne w stosunku do zasobów elektronicznych niż obiektów materialnych. Przyglądając się zmianom w prawie, wydaje się, że prawodawca zarówno w Europie, jak i w USA zasięga rady głównie, albo wyłącznie, wielkich producentów (najnowsze reguły prawa autorskiego w USA są popularnie zwane *Mickey Mouse Laws*^{2,3}), ignorując w większości konsultację społeczną.

Problemy z dostępnością informacji są wielorakie. Biblioteki i archiwa mogą legalnie udostępniać każdemu zasoby: książki, dokumenty, czasopisma, ale... tylko na miejscu. Zdalne oglądanie tego samego dokumentu jest zabronione przez prawo (chyba że dokument ma ponad 120 lat). Dla użytkownika takie rozróżnienie oczywiście nie ma sensu — książka to książka, a biblioteka to biblioteka. Podobnie jest z domowym użyciem mediów. Każdy w USA może, zgodnie z prawem, zrobić sobie kopię zapasową programu (np. kupionego na DVD), ale zgodnie z tym samym prawem, zapisanym w innym paragrafie, nie może jej legalnie wykonać⁴. Sytuacja jest szczególnie tragiczna w dziedzinie publikacji naukowych. Aby uzyskać kopię (elektroniczną) kilkunastu artykułów, który sam napisałem, muszę zapłacić wydawcy średnio 100 zł, znacznie więcej niż za przeciętną książkę w księgarni, mimo że wydawca nie uzyskał ode mnie praw autorskich, badania naukowe były finansowane przez państwo, a recenzent wykonał swoją pracę za darmo. Tego typu problemy są bodźcem do powstawania rosnącej liczby organizacji i inicjatyw, które propagują, organizują i walczą o otwarty dostęp do wiedzy człowieka.

Według rzeczników idei otwartej wiedzy⁵, otwarta, dostępna informacja jest niezbędna każdemu, kto chce zrozumieć bieżące (oraz dawne) problemy i kwestie, znajdować rozwiązania, śledzić wydarzenia i pojmować świat. Jak funkcjonuje społeczeństwo i władza, co robią jej przedstawiciele, kto i jak podejmuje decyzje? Jak i gdzie można zapoznać się z dziełem kultury, obrazem, wynikiem badań naukowych? Jak działają przedsiębiorstwa, jak działa nowo wprowadzana technologia, co tak naprawdę jemy i czym oddychamy? Jakie są skutki — technologiczne i prawne — przechowywania informacji w telefonie komórkowym, czy jesteśmy właścicielami kupionej książki, dysku, filmu? To pytania ściśle związane z otwartym dostępem do informacji. Otwarta wiedza to dostępność do pełnej informacji przy niewielkich kosztach, z preferencją użycia Internetu, z możliwością jej ponownego

¹ BROWNE, T. Let's shine a light on paywalls that deny open access to scientific research W: *The Guardian* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny W: <http://goo.gl/kv2moL>.

² DE GROOTE, M. Mickey Mouse copyright laws may last forever W: *Deseret News National* [on-line]. 1 listopada 2013 [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/2tlhXr>.

³ LEE, T.B. 15 years ago, Congress kept Mickey Mouse out of the public domain. Will they do it again? W: *Washington Post* [on-line]. 5 października 2013 [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/NuekFY>.

⁴ CALCOTE, J. DMCA and Fair Use. W: *Open Sourcery* [on-line]. 10 września 2008 [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/uaeQg3>.

⁵ Zob. np.: What is Open. W: *Open Knowledge* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <https://okfn.org/opendata/>.

wykorzystania; to uniwersalne uczestnictwo bez dyskryminacji poszczególnych grup czy celów. Dotyczy to wszelkiej informacji: kulturowej (w przeważającej liczbie dotyczy to właśnie instytucji GLAM), naukowej, finansowej, danych statystycznych, informacji o środowisku, pogodzie, transporcie itd.

Jedną z organizacji, które skupiają się na problemach otwartej i dostępnej dla wszystkich informacji jest Fundacja Otwartej Wiedzy⁶ (Open Knowledge). Jej inicjatywą jest portal Otwarty GLAM (OpenGLAM)⁷, który promuje otwarty dostęp do cyfrowej postaci zasobów w galeriach, bibliotekach, archiwach i muzeach. Open GLAM jest finansowany przez Wspólnotę Europejską.

OpenGLAM

Na pierwszy rzut oka wydawałoby się, że cele i modele biznesowe archiwów, muzeów, galerii i bibliotek są bardzo od siebie różne. Biblioteki i archiwa gromadzą typowe zasoby — zazwyczaj książki i dokumenty — udostępniają je badaczom i czytelnikom, zwykle bez opłat, nawet jeśli kopiowanie tych zasobów jest ograniczone prawami autorskimi. Galerie i muzea zwykle pobierają opłaty wstępu za oglądanie oryginalnych obiektów, nawet jeśli prawa autorskie do nich dawno już wygasły. W rzeczywistości jednak, na skutek oszałamiającego tempa cyfryzacji świata, wszystkie te organizacje muszą sprostać wyzwaniu cyfryzacji społeczeństwa i dostosować model działania do nowego otoczenia, na który składa się rosnąca obecność kopii cyfrowych i uniwersalna ich dostępność poprzez Internet. Problem żółtej *Mleczarki*, o którym poniżej, dobrze ilustruje wyzwania, jakie stoją przed tymi instytucjami i konieczność zmiany sposobu myślenia niezbędnej do pokonania obaw i uprzedzeń.

O tym, że takie obawy i uprzedzenia są raczej powszechne, mogą świadczyć konwersacje z przedstawicielami bibliotek i archiwów polskich w kraju i za granicą. Często słyszę takie wypowiedzi: „Jeśli udostępnimy archiwa w Internecie, stracimy nad nimi kontrolę”, „Przecież każdy będzie mógł korzystać z zasobów, i publikować niesłuszne opinie”, „Dlaczego Google ma skanować nasze książki, możemy to robić sami”, „W tym miesiącu zarobiliśmy 500 zł na sprzedaży kopii dokumentów — jeśli je udostępnimy, nikt już do nas nie przyjdzie i stracimy ten dochód”, „Jak można powiesić w Internecie dokument tak, żeby nie dało się go skopiować?” — i wiele podobnych pytań i wątpliwości. Próby odpowiedzi na takie pytania są omówione w kolejnych częściach artykułu.

OpenGLAM jest organizacją, która próbuje ułatwić ten przeskok. Prowadzi warsztaty, imprezy i kursy oraz udostępnia dokumentację dla instytucji kultury, które chciałyby otworzyć swoje zasoby i uczestniczyć w tworzeniu otwartych wspólnot (*commons*) kulturalnych. Uprzedzenia powoli znikają — we wrześniu 2013 r. liczba obiektów kultury udostępnionych publicznie w postaci cyfrowej przez Europeana⁸ przekroczyła już 20 mln⁸.

⁶ *Open Knowledge* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <https://okfn.org/>.

⁷ *OpenGLAM* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://openglam.org/>.

⁸ GRAY, J. Europeana opens up data on 20 million cultural items. W: *The Guardian* [on-line]. 12 września 2012 [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/zSyVoU>.

Żółta Mleczarka

Mleczarka jest jednym z najstynniejszych obrazów Vermeera w kolekcji [Rijksmuseum](#) w Amsterdamie. Muzeum to znalazło w sieci ponad 10 tys. kopii tego obrazu, w większości złej jakości, ze zniekształconymi kolorami (z przewagą zażółcenia). Odwiedzający muzeum nie mogli uwierzyć, że oryginał wygląda inaczej. W wyniku tego odkrycia muzeum zdecydowało się na udostępnienie wysokiej jakości kopii cyfrowych do wykorzystania przez wszystkich, twierdząc, że *otwarcie naszych danych jest najlepszą obroną przed problemem „żółtej Mleczarki”*.

Il. 1. Efekt żółtej Mleczarki.

Źródło: VERWAYEN H., ARNOLDUS, M., KAUFMAN P.B. *The problem of the yellow Milkmaid: a business model perspective on open metadata*. W: *Europeana Whitepaper* [on-line]. 2011, No. 2 [dostęp 21.07.2014].

Dostępny w: <http://pro.europeana.eu/documents/858566/2cbf1f78-e036-4088-af25-94684ff90dc5>.

Po podjęciu tej trudnej decyzji, muzeum opracowało i uruchomiło wysokiej jakości portal o nazwie Rijks Studio⁹, z którego można pobrać — bez ponoszenia żadnych kosztów — wysokiej rozdzielczości obrazy mistrzów, arcydzieła z kolekcji Rijksmuseum. Obecnie muzeum udostępnia około 150 tys. obrazów. Strona jest wysoce interaktywna: pozwala na przeglądanie, wyszukiwanie, a także korzystanie z kreatywnego i dowcipnego narzędzia o nazwie Mastermatcher, które po udzieleniu przez użytkownika odpowiedzi na kilka pytań (zadawanych w formie graficznej) sugeruje wybraną kolekcję dzieł. Obrazy można nie tylko kopiować, ale także używać ponownie w swoich własnych kreacjach, co jest nie tylko

⁹ *Rijks Studio* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <https://www.rijksmuseum.nl/en/rijksstudio>.

dozwolone, ale do czego muzeum zachęca, dostarczając narzędzi on-line do wybierania fragmentów obrazów i ich aranżacji. Można też tworzyć kolekcje on-line i je zapamiętywać.

Model biznesowy otwartego dostępu w GLAM

Bardziej szczegółowa analiza tego problemu, wraz z dyskusją nt. zagrożeń, rozwiązań i koniecznych zmian w modelu biznesowym jest przedstawiona w pracy naukowej *Otwarte metadane z perspektywy modelu biznesowego*¹⁰, która powstała jako wynik warsztatów, które odbyły się w Hadze w lipcu 2011 r. W warsztatach tych brali udział przedstawiciele sektora GLAM z Francji, Holandii, Belgii, Wielkiej Brytanii, Litwy, Niemiec i USA. W opinii uczestników warsztatów najważniejsze zalety, jakie wiążą się z otwarciem zasobów, to zwiększenie znaczenia ich organizacji dla społeczeństwa cyfrowego, wypełnienie misji udostępniania wspólnego dziedzictwa kulturowego oraz wartość jaką jest rozbudzenie zainteresowania użytkowników oryginalnymi zasobami po wcześniejszym kontakcie z postacią cyfrową dzieła czy dokumentu.

Podstawowe kwestie związane z otwarciem zasobów były wyrażane jako obawy o straty dochodu i bezprawne przypisywanie sobie autorstwa źródła. Otwarcie zasobów i udostępnienie ich w postaci elektronicznej wymaga zmiany podejścia do tych kwestii. Zamiast mierzenia dochodu bezpośredniego, należy uwzględnić **przychód jako skutek uboczny (spill-over)** zwiększenia ruchu elektronicznego. Niektóre organizacje uzyskują dochody ze sprzedaży materiałów w postaci elektronicznej i obawiają się straty możliwości ich sprzedaży w przyszłości, kiedy zasoby będą dostępne bez ograniczeń. Analiza modelu biznesowego, prowadzona w tym artykule, jest oparta nie tyle na ruchu copyleft, co na doświadczeniach wiodących firm tworzących oprogramowanie, takich jak IBM, Oracle, Cisco, Microsoft, otwierających środowisko deweloperskie dla otwartej społeczności, która udoskonala produkty i zwiększa ich wartość. Jakkolwiek trudno jest porównywać wprost produkcję oprogramowania z sektorem kultury, obie dziedziny mają wiele wspólnego, jeśli chodzi o wartość, jaką można stworzyć dla swoich organizacji, skupiając się na tym, co jest określane w ekonomii jako **innowacja użytkownika (user innovation)**¹¹.

Zmiana sposobu myślenia pozwala zdać sobie sprawę z tego, że w rzeczywistości zwiększamy możliwości tworzenia nowych, w tym również komercyjnych, usług i produktów opartych na otwartych danych. W podsumowaniu dyskusji autorzy artykułu piszą:

Konkluzją uczestników spotkania jest stwierdzenie, że korzyści z otwartego udostępniania i dystrybucji przeważają nad ryzykiem. W większości przypadków pożytek ze zwiększonej widoczności jest zauważalny już w krótkim czasie. W innych przypadkach [...], zalety pojawiają się w dłuższym czasie i potrzebne są tymczasowe rozwiązania. Wszystko to wymaga kolektywnej zmiany myślenia, odwagi

¹⁰ VERWAYEN, H., ARNOLDUS, M., KAUFMAN, P.B. The Problem of the Yellow Milkmaid: A Business Model Perspective on Open Metadata. *Europeana Whitepaper* [on-line]. 2011, No. 2 [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://pro.europeana.eu/documents/858566/2cbf1f78-e036-4088-af25-94684ff90dc5>.

¹¹ VON HIPPEL, E. The User Innovation Revolution. Interview by Martha E. Mangelsdorf. W: *MIT Sloan Management Review* [on-line]. 21 września 2011 [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/vmA181>.

w podejmowaniu niezbędnego ryzyka i mocnego zaangażowania w realizację zadań sektora dziedzictwa kulturowego, którym jest danie społeczeństwu możliwości pełnego korzystania ze spuścizny kulturowej istniejącej w sferze publicznej.

„Przegląd Domeny Publicznej”

Z OpenGLAM związane jest czasopismo „Przegląd Domeny Publicznej”¹², które publikuje artykuły naukowe i popularnonaukowe, pisane przez naukowców, pisarzy, archiwistów i artystów, a prezentujące najciekawsze materiały, które znajdują się już w domenie publicznej albo właśnie do niej przeszły.

Il. 3. Grupa wieśniaków z Kalutary (Sri Lanka) — fragment.

Fot. Julia Margaret Cameron, 1875.

Źródło: Wikimedia Commons [on-line],
[dostęp 23.04.2014]. Dostępny w:

<http://goo.gl/cKx07K>.

Zaprezentowane tu ilustracje pochodzą ze źródeł znajdujących się w domenie publicznej. Użycie fotografii do ilustracji tekstów jest zwykle trudne — w przypadku starych zdjęć autor często jest nieznany, a nawet jeśli znamy datę śmierci osoby na zdjęciu, nie oznacza to, że autor zmarł 70 czy więcej lat temu. Dlatego ruch GLAM

W artykule¹³, który nawiązuje do opowiadania *Pusty dom* **Arthura Conan Doyle’a**, autor Andrew Glazzard analizuje aluzje autora do autentycznych osób i wydarzeń wiktoriańskiej Anglii, od wyprawy Sherlocka Holmesa do Tybetu aż po wątpliwości, co do dobrego prowadzenia się Ronalda Adaira. Opowiadanie to, jak i inne dzieła Conan Doyle’a, znajduje się w domenie publicznej. W innym eseju Michael W. Young odkrywa osobisty kryzys ojca współczesnej antropologii, **Bronisława Malinowskiego**¹⁴, pod koniec jego pierwszej wyprawy na wyspy Trobriand. Pamiętnik Malinowskiego, wraz z jego licznymi pracami naukowymi i książkami, stał się niedawno publicznie dostępny. Inne tematy omawiane w tym czasopiśmie to np. fotografie **Julii Margaret Cameron** z Cejlonu¹⁵, sztuka holenderskiego anatomisty **Frederika Ruyscha** czy historia **Johna Robinsona** i narodziny Konspiracji Illuminati.

Il. 2. Bronisław Malinowski, ca 1930.

Źródło: LSE Library Services [on-line], [dostęp 23.07.2014].

Dostępny w: <http://archives.lse.ac.uk/record.aspx?src=CalmView.Catalog&id=IMAGELIBRARY%2f721>.

¹² *The Public Domain Review: a project of The Open Knowledge Foundation* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://publicdomainreview.org/>.

¹³ GLAZZARD, A. Inside the Empty House: Sherlock Holmes, For King and Country. W: *The Public Domain Review* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/fG8Ctq>.

¹⁴ YOUNG, M. Writing his Life through the Other: The Anthropology of Malinowski. W: *The Public Domain Review* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/p700lr>.

¹⁵ HERBERT, E. Julia Margaret Cameron in Ceylon: Idylls of Freshwater vs. Idylls of Rathamgodde. W: *The Public Domain Review* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/Pa0zQo>.

propaguje umieszczanie mediów w domenie publicznej lub na zasadach otwartej licencji, o czym więcej poniżej.

GLAM-Wiki

Wikipedia — największa na świecie encyklopedia, powstała w roku 2001, nazwana została od hawajskiego „wikiwiki” (szybko) i działa na zasadzie otwartej treści, którą tworzyć może każdy. Wikipedia ma dziesiątki mln odsłon dziennie, ponad 250 wersji językowych i zawiera ponad 20 mln artykułów. Od naukowców po uczniów w szkole, wszyscy dzisiaj posługują się Wikipedią. Z kolei instytucje z sektora GLAM zawierają niezliczone zasoby kultury, które czekają na odbiorców. Wikipedia i jej siostrzane projekty, takie jak np. Wikimedia Commons, Wikidata, Wikicytaty, Wikiźródła i inne są więc naturalnym partnerem instytucji GLAM. Inicjatywa GLAM-Wiki¹⁶ ma na celu ułatwienie instytucjom kultury dzielenie się ich zasobami z odbiorcami na całym świecie poprzez współpracę z doświadczonymi edytorami Wikipedii. Taka współpraca jest wyjątkową *dla kustoszy naszego dziedzictwa kulturowego szansą dotarcia do szerszej gamy nowych odbiorców*¹⁷.

GLAM-Wiki realizuje swoje cele przez różne projekty i inicjatywy. Jedną z nich jest model układu partnerskiego pomiędzy daną instytucją a Wikimedia Commons. W układzie partnerskim instytucja przekazuje Wikimedia Commons elektroniczną wersję swoich zasobów, które albo są w domenie publicznej, albo zostały udostępnione na zasadzie otwartej licencji (np. CC-BY-SA). Wszystkie materiały są opisane oraz zindeksowane w Commons i posiadają odnośniki do instytucji, z której pochodzą. Instytucja korzysta na tym również. Ponieważ Wikipedia posiada ogromne rzesze czytelników, pliki elektroniczne, które są użyte w artykułach, napędzają ruch na jej stronie. Użycie tych plików w artykułach dodaje do materiału kontekst, są one zaopatrzone w metadane, często w opisy w wielu językach, tworzona jest kategoryzacja, można uzyskać statystykę użycia itp. Temat, którego dotyczy dany plik (osoba, miejsce, hasło, itp.) zazwyczaj jest już opisany w Wikipedii, co wzbogaca wartość tego materiału.

Inną formą współpracy są Wikiprojekty. Wikiprojekty GLAM mają na celu poszerzenie udziału instytucji i jej zasobów w Wikipedii i uaktywnienie wikipedystów z tą instytucją związanych. Zgodnie z zasadami etycznymi Wikipedii, nie można pisać artykułów o sobie samym — podobnie instytucja nie może sama edytować artykułu o niej. Wikiprojekt jest jedną z form działalności, w której łatwiej mogą powstać artykuły na tematy dotyczące konkretnej instytucji: ludzi, miejsc i wydarzeń z nią związanych. Z Wikiprojektami związane są ściśle programy wikipedysty-rezydenta: wikipedysty, który odbywając staż w danej organizacji, służy jako łącznik między tą organizacją a wspólnotą Wikimedii, pracuje wraz z pracownikami tej instytucji przy digitalizacji i organizacji zasobów, które mogą być udostępnione w Wikipedii, organizuje imprezy i uczy pracowników współpracy z Wikipedią na różnych poziomach.

¹⁶ Wikipedia: GLAM. W: *Wikipedia: the free encyclopedia* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:GLAM>.

¹⁷ Wikipedia: GLAM/About. W: *Wikipedia: the free encyclopedia* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:GLAM/About>.

Wikipedia realizuje również program wspierania inicjatyw GLAM o nazwie GLAM Wiki Outreach, który zawiera zasoby i materiały pomocnicze, z których czerpać mogą instytucje dopiero rozpoczynające swoją współpracę z Wikipedią.

GLAM na świecie

Ruch społeczny GLAM jest stosunkowo nowy, ale szybko zyskuje popularność. Pisałem już o Rijksmuseum, które udostępnia on-line wielką liczbę arcydzieł malarstwa¹⁸. Poniżej kilka przykładów instytucji, które w różny sposób wpisują się w ten ruch, przyczyniając się do jego sukcesu, czyli inaczej — instytucji, które są GLAM.

Nowojorska Biblioteka Publiczna (New York Public Library, NYPL) z 53 milionami obiektów jest drugą co do wielkości biblioteką publiczną w Stanach Zjednoczonych i jedną z najważniejszych bibliotek naukowych na świecie. Działając jako korporacja niedochodowa jest finansowana zarówno ze źródeł publicznych, jak i prywatnych. Jej portal zasobów cyfrowych on-line daje dostęp do ponad 800 tys. obiektów, w przeważającej większości fotografii. Biblioteka partycypuje także w Wikiprojekcie NYPL.

Narodowa Administracja Archiwów i Rekordów w USA (National Archives and Records Administration, NARA) jest jednym z większych ofiarodawców zasobów w partnerstwie z Wikimedią. Od lipca 2011 r. układ partnerski z Wikimedia Commons zaowocował przekazaniem ponad 126 tys. obiektów do publicznego wykorzystania. Współpracując z Wikipedią NARA umożliwia bezprecedensowy dostęp do wysokiej rozdzielczości skanów oryginalnych dokumentów, który był uprzednio ograniczony do specjalnych zamówień czy reprodukcji w drogich katalogach¹⁹.

Muzeum Sztuki Waltersa (Walters Art Museum) w Baltimore, w stanie Maryland, jest modelowym przykładem ewolucji muzeum w kierunku GLAM we współpracy z Wikipedią. Muzeum to, założone w 1934 r., ma ponad 35 tys. cennych obiektów muzealnych od czasów starożytnych do współczesności. Od lutego 2012 r. przekazało do Wikimedia Commons ponad 18 tys. wysokiej rozdzielczości plików przedstawiających zasoby muzeum. Pliki te są już cytowane w tysiącach artykułów w ponad 40 językach, i były oglądane ponad 10 mln razy. Muzeum zmodyfikowało również licencje, na podstawie których udostępnia zasoby na swojej własnej stronie, czyniąc je bardziej otwartymi, oraz opracowało model dla praktykantów, biorący pod uwagę współpracę w Wikimedia²⁰.

Herbarium Uniwersytetu w Neuchâtel w Szwajcarii. Uniwersytet w Neuchâtel zgromadził wielkie herbarium szwajcarskiej roślinności, zbierane przez badaczy od XIX w., które od

¹⁸ PEKEL, J. Case Study: Rijksmuseum releases 111.000 high quality images to the public domain. W: *OpenGLAM* [on-line]. 27 lutego 2013 [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/uS5MjR>.

¹⁹ KELLER, J. How Wikipedians-in-Residence Are Opening Up Cultural Institutions. W: *The Atlantic* [on-line]. 16 czerwca 2011 [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/CGM1ys>.

²⁰ STIERCH, S. Walters Art Museum: A case study in sharing. W: *OpenGLAM* [on-line]. 22 stycznia 2013 [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/7CqE1a>.

czerwca 2012 r. jest digitalizowane. Obecnie udostępniono w Wikimedia Commons 4687 okazów z docelowych 30 do 40 tysięcy²¹.

Narodowa Biblioteka Queensland w Australii w układzie partnerskim z Wikimedia Commons, od grudnia 2010 r. udostępniła ponad 23 tys. zdjęć dokumentujących historię Queensland, w tym cztery tys. zdjęć statków. Projekt ten jest częścią szerokiej inicjatywy władz australijskich zwiększenia otwartej i elektronicznej dostępności dóbr kultury²².

Muzeum w Brooklynie (Brooklyn Museum) jest drugim co do wielkości muzeum w Stanach Zjednoczonych, ze zbiorami liczącymi ponad pół miliona obiektów. Oprócz przekazania do publicznego wykorzystania ponad 10 tys. plików, muzeum wiezie prym w zaangażowaniu w inne projekty cyfrowe GLAM. W projekcie WikiPop, artykuły w Wikipedii, opisujące eksponaty, są wystawione na iPadach w salach muzealnych²³; muzeum organizuje również wydarzenia, które łączą ze sobą glam i GLAM, takie jak bale artystów²⁴.

Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce (IJP) to nie tylko archiwum, biblioteka i amerykański ośrodek naukowy historii Polski. IJP zajmuje się aktywnie digitalizacją zbiorów archiwalnych, które udostępnia na stronie internetowej²⁵, zorganizował wspólną Bibliotekę Polonii Amerykańskiej²⁶, a także partycypuje aktywnie w projektach Wikipedii. Układ partnerski z Wikimedia Commons²⁷ zaowocował już wzbogaceniem Wikipedii o ponad 1200 dokumentów z kolekcji Józefa Piłsudskiego, które są przywoływane w rosnącej liczbie artykułów, i jest dalej uzupełniany o kolejne zasoby. Wikiprojekt GLAM Instytutu²⁸ jest punktem spotkania wolontariuszy, którzy piszą w Wikipedii artykuły na tematy związane z instytutem i oparte na zasobach instytutu.

Instytucje wymienione powyżej stanowią tylko wybrane przykłady ilustrujące rosnący ruch GLAM. Nie wymieniałem tu dużych projektów digitalizacji, szczególnie książek, takich jak HathiTrust, Internet Archive czy Google Books. Europeana jest centralną organizacją europejską, która udostępnia miliony obiektów w postaci elektronicznej i jest aktywna w ruchu GLAM (na przykład opublikowała niedawno poradnik dla instytucji GLAM

²¹ BAYER, T. 30,000 plants from University of Neuchâtel herbarium for Wikimedia Commons. W: *Wikimedia Blog* [on-line]. 11 lipca 2012 [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/I9838E>.

²² State Library of Queensland Images on Wikimedia Commons. W: *John Oxley Library SL Blogs* [on-line]. 22 grudnia 2010 [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/lqgMbl>.

²³ BERNSTEIN, S. Welcome to WikiPop, 25 Articles in English (on iPads in the Gallery). W: *BKM TECH* [on-line]. 14 października 2010 [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/71YvU>.

²⁴ KAWAILI M. Brooklyn Museum praises diverse glam art scene at its Artists Ball 2013. W: *Flowers In a Gun* [on-line]. Blog Martiny Dechevskiej 4 maja 2013 [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/5pU51i>.

²⁵ Kolekcje Archiwalne Online. W: *Józef Piłsudski Institute of America* [on-line] [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://www.pilsudski.org/archiwa/>.

²⁶ *Biblioteki Polonii Amerykańskiej* [on-line], [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://www.pilsudskilibrary.org>.

²⁷ Commons: Józef Piłsudski Institute of America. W: *Wikimedia Commons* [on-line], [dostęp 24.07.2014].

Dostępny w: <http://goo.gl/UUEyxJ>.

²⁸ Wikipedia: GLAM/Józef Piłsudski Institute of America. W: *Wikipedia: the free encyclopedia* [on-line], [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/iZi48b>.

zajmujących się modą²⁹), a katalog *Open Collections* posiada spis kolekcji GLAM udostępnianych na zasadzie otwartych licencji³⁰.

Wielu ofiarodawców plików w Wikimedia Commons to firmy albo inne organizacje nienależące formalnie do sektora GLAM, takie jak firmy telekomunikacyjne (Telenor), telewizja i media (Australian Broadcasting Corporation, Bonnier Group), producenci ceramiki (Uriarte Talavera), instytucje naukowe (Afrika-Studiecentrum, Leiden, Max Planck Institute of Molecular Cell Biology and Genetics), uczelnie (Monterrey Institute of Technology and Higher Education, Mexico City), partie polityczne (Vänsterpartiet ze Szwecji) i wiele innych. Wynika z tego, że określenie GLAM przekracza wąsko pojętą klasyfikację wynikającą z tego skrótownca.

GLAM w Polsce

Ruch GLAM w Polsce nie odznacza się jeszcze taką aktywnością, jaką widać w światowym GLAM, ale można już dostrzec zapał i dobre początki.

Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC) udostępnia 150 tys. fotografii ze swojego zbioru — niestety jeszcze nie na zasadach GLAM. Zdjęcia opatrzone są podwójnym logo NAC, dostępne w małej rozdzielczości, a ich użycie obwarowane jest długą listą ograniczeń. Widać jednak wyraźny postęp — kilka lat temu znak wodny pokrywał znaczną część zdjęcia, uniemożliwiając jakiegokolwiek wykorzystanie. Wikimedia Polska nie ma (jeszcze) wikiprojektu GLAM, ale właśnie ukazało się ogłoszenie tej organizacji o poszukiwaniu koordynatora GLAM i być może do czasu publikacji tego artykułu posiada ta będzie już obsadzona.

W prasie elektronicznej pojawiają się coraz częściej artykuły omawiające i popularyzujące ten ruch (przykładowo artykuły o Open GLAM^{31, 32} czy blog *Otwarte Muzeum*³³). Powstał także pierwszy w Polsce Wikiprojekt uczelni, Wikiprojekt Politechnika Łódzka³⁴. Uczelnie są instytucjami, które jak i inne w GLAM dysponują zasobami kultury zarówno materialnej (archiwa, biblioteki), jak i w postaci koncentracji wiedzy. Są przez to naturalnymi partnerami innych organizacji partycypujących w ruchu GLAM.

²⁹ VERBRUGGEN, E., MARKUS, G. Fashion Edit-a-Thon: Handbook for GLAMS. W: *Europeana Fashion* [on-line]. February 2014 [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://hop.bibliotekarz.com/79>.

³⁰ Open Collections. W: *OpenGLAM* [on-line], [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://openglam.org/open-collections>.

³¹ ŁUKA, K. Otwartość instytucji kultury — w stronę Open GLAM w Polsce. W: *Culture.pl* [on-line]. 3 października 2013 [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/d9pelc>.

³² MORACZEWSKA, M. Otwarta sztuka, otwarta kultura — w stronę Open GLAM w Polsce. W: *Co nas uwiera?* [on-line]. 11 czerwca 2013 [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/fGRYfx>.

³³ *Otwarte Muzeum* [on-line], [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://otwartemuzeum.net/>.

³⁴ Wikiprojekt: Politechnika Łódzka. W: *Wikipedia: the free encyclopedia* [on-line], [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/lcQd9k>.

Poniżej kilka przykładowych inicjatyw GLAM w Polsce.

Konferencje GLAM. W dniach 11–12 października 2013 r. odbyła się w Warszawie pierwsza w Polsce konferencja poświęcona OpenGLAM, zorganizowana przez Wikimedia Polska we współpracy z Centrum Cyfrowym Projekt: Polska i Galerią Zachęta. Dwudniowa konferencja „OpenGLAM 2013. Otwarte zasoby kultury” zgromadziła wielu przedstawicieli sektora GLAM z Polski i z całego świata. We wrześniu 2011 r. odbył się światowy start inicjatywy OpenGLAM na warsztatach w Warszawie³⁵, na dzień przed spotkaniem na szczycie organizacji Creative Commons.

Archiwum Główne Akt Dawnych współpracuje z Wikimedia Commons od czerwca 2012. Archiwum przekazało do tej pory ok. 1300 plików reprezentujących najciekawsze polskie dokumenty historyczne z XV w. i okresów późniejszych³⁶.

Biblioteka Narodowa — portal Cyfrowa Biblioteka Narodowa POLONA udostępnia 315 tys. obiektów, z których ok. 70% pochodzi ze zbiorów BN. Portal jest zorganizowany podobnie jak portal NYPL, i tak jak nowojorska strona podaje informację dla każdego obiektu, na jakich prawach można go wykorzystywać. Pliki są w większości w wysokiej rozdzielczości. Ze strony można pobierać zarówno pliki graficzne, jak i pliki zawierające metadane (informacje opisowe i prawa użycia).

Podsumowanie

W artykule opisałem, jak używane jest określenie GLAM. Przedstawiłem też niektórych aktorów ruchu GLAM, bo niewątpliwie mianem tym możemy dziś określać ruch społeczny, w którym biorą udział instytucje związane z kulturą, a więc galerie, biblioteki, archiwa, muzea, biblioteki, ale także uczelnie i inni producenci (w tym komercyjni) dóbr kultury. Przewodnią myślą ruchu jest szerokie, otwarte udostępnienie tych dóbr, w szczególności z użyciem Internetu i mediów elektronicznych tak, aby usunąć bariery uniwersalnej partycypacji w dobrach kultury wszystkich przedstawicieli gatunku homo sapiens. Pojęcie GLAM wykracza poza klasyfikację instytucji czterech typów, zarówno w zakresie jej uczestników, jak i w ideach, które napędzają ten ruch społeczny.

W artykule wspomniane są krótko problemy otwartego dostępu do dóbr kultury. GLAM to tylko jeden z segmentów szerokiego ruchu inicjatyw propagujących otwarty dostęp do informacji. Otwarte Oprogramowanie (Open Source) zdobywa sobie szybko rosnący udział w rynku oprogramowania. Ruch Otwartych Danych (Open Data) działa na rzecz otwarcia wszelkich źródeł danych, szczególnie naukowych i tworzonych przez rządy. Creative Commons pomaga twórcom, tworząc standardowe, sprawdzone prawnie, otwarte licencje na używanie ich twórczości. Electronic Frontier Foundation zajmuje się ochroną przed

³⁵ GRAY, J. Open GLAM Workshop, Warsaw, 15th September 2011. W: *Open Knowledge Foundation Blog* [on-line]. 3 września 2011 [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/WHf2T>.

³⁶ Commons: Archiwum Główne Akt Dawnych. W: *Wikimedia Commons* [on-line], [dostęp 23.07.2014] Dostępny w: <http://goo.gl/DfP15K>.

próbami ograniczania elektronicznych praw obywateli i propaguje konieczność istotnej reformy praw autorskich i patentowych. Linked Data jest inicjatywą pozwalającą na tworzenie sieci danych z wielorakich źródeł, umożliwiając analizę ich zależności. Te gorące i nowe zjawiska spowodowane rewolucją elektroniczną w tworzeniu, gromadzeniu i udostępnianiu informacji, to tematy na osobne artykuły albo ich cykl.

Na pytanie, czy instytucja, w której wielu z nas pracuje jest GLAM, każdy musi odpowiedzieć sobie sam. Jest takich instytucji bez wątplenia coraz więcej. Dążeniem tego ruchu jest także to, aby bycie GLAM było również glamour.

Bibliografia:

1. BAYER, T. 30,000 plants from University of Neuchâtel herbarium for Wikimedia Commons. W: *Wikimedia Blog* [on-line]. 11 lipca 2012 [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/I9838E>.
2. BERNSTEIN, S. Welcome to WikiPop, 25 Articles in English (on iPads in the Gallery). W: *BKM TECH* [on-line]. 14 października 2010 [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/7IYvU>.
3. *Biblioteki Polonii Amerykańskiej* [on-line], [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://www.pilsudskilibrary.org>.
4. BRAYBROKE, K., NISSILÄ, J., VUORIKIVI, T. (red.). *The Open Book*. London: The Finnish Institute, 2013 [on-line], [dostęp 28.07.2014]. Dostępny w: http://issuu.com/finnish-institute/docs/theopenbook_issuu_final. ISBN 978-0-9570776-3-8.
5. BROWNE, T. Let's shine a light on paywalls that deny open access to scientific research W: *The Guardian* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/kv2moL>.
6. CALCOTE, J. DMCA and Fair Use. W: *Open Sourcery* [on-line]. 10 września 2008 [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/uaeQg3>.
7. Commons: Archiwum Główne Akt Dawnych. W: *Wikimedia Commons* [on-line], [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/DfP15K>.
8. Commons: Józef Piłsudski Institute of America. W: *Wikimedia Commons* [on-line], [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/UUEyxJ>.
9. DE GROOTE, M. Mickey Mouse copyright laws may last forever W: *Deseret News National* [on-line]. 1 listopada 2013 [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/2tlhXr>.
10. GLAZZARD, A. Inside the Empty House: Sherlock Holmes, For King and Country. W: *The Public Domain Review* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/fG8Ctq>.
11. GRAY, J. Europeana opens up data on 20 million cultural items. W: *The Guardian* [on-line]. 12 września 2012 [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/zSyVoU>.
12. GRAY, J. Open GLAM Workshop, Warsaw, 15th September 2011. W: *Open Knowledge Foundation Blog* [on-line]. 3 września 2011 [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/WHf2T>.
13. HERBERT, E. Julia Margaret Cameron in Ceylon: Idylls of Freshwater vs. Idylls of Rathamgodde. W: *The Public Domain Review* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/Pa0zQo>.
14. KAWAII M. Brooklyn Museum praises diverse glam art scene at its Artists Ball 2013. W: *Flowers In a Gun* [on-line]. Blog Martiny Dechevskiej 4 maja 2013 [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/5pU51j>.
15. KELLER, J. How Wikipedians-in-Residence Are Opening Up Cultural Institutions. W: *The Atlantic* [on-line]. 16 czerwca 2011 [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/CGM1ys>.
16. Kolekcje Archiwalne Online. W: *Józef Piłsudski Institute of America* [on-line], [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://www.pilsudski.org/archiwal/>.
17. LEE, T.B. 15 years ago, Congress kept Mickey Mouse out of the public domain. Will they do it again? W: *Washington Post* [on-line]. 5 października 2013 [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/Nuekfy>.
18. ŁUKA, K. Otwartość instytucji kultury — w stronę Open GLAM w Polsce. W: *Culture.pl* [on-line]. 3 października 2013 [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/d9pelc>.

19. MORACZEWSKA, M. Otwarta sztuka, otwarta kultura — w stronę Open GLAM w Polsce. W: *Co nas uwiera?* [on-line]. 11 czerwca 2013 [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/fGRYfx>.
20. Open Collections. W: *OpenGLAM* [on-line], [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://openglam.org/open-collections>.
21. *Open Knowledge* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <https://okfn.org/>.
22. *OpenGLAM* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://openglam.org/>.
23. *Otwarte Muzeum* [on-line], [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://otwartemuzeum.net/>.
24. PEKEL, J. Case Study: Rijksmuseum releases 111.000 high quality images to the public domain. W: *OpenGLAM* [on-line]. 27 lutego 2013 [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/uS5MjR>.
25. *Rijks Studio* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <https://www.rijksmuseum.nl/en/rijksstudio>.
26. SANDERHOF, M. (ed.). *Sharing is Caring: openness and sharing in the cultural heritage sector*. W: *ISSUE* [on-line]. Copenhagen: Statens Museum for Kunst, 2014. [dostęp 28.07.2014]. Dostępny w: http://issuu.com/smk.dk/docs/sharing_is_caring. ISBN 978-87-92023-62-9.
27. State library of Queensland Images on Wikimedia Commons. W: *John Oxley Library SL Blogs* [on-line]. 22 grudnia 2010 [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/lqgMbl>.
28. STIERCH, S. Walters Art Museum: A case study in sharing. W: *OpenGLAM* [on-line]. 22 stycznia 2013 [dostęp 23.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/7CqE1a>.
29. *The Public Domain Review: a project of The Open Knowledge Foundation* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://publicdomainreview.org/>.
30. THEIMER, K. (ed.) *Outreach: Innovative Practices for Archives and Special Collections*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2014. ISBN 978-0-8108-9097-8.
31. VERBRUGGEN, E., MARKUS, G. Fashion Edit-a-Thon: Handbook for GLAMS. W: *Europeana Fashion* [on-line]. February 2014 [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://hop.bibliotekarz.com/79>.
32. VERWAYEN, H., ARNOLDUS, M., KAUFMAN, P.B. The Problem of the Yellow Milkmaid: A Business Model Perspective on Open Metadata. *Europeana Whitepaper* [on-line]. 2011, No. 2 [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://pro.europeana.eu/documents/858566/2cbf1f78-e036-4088-af25-94684ff90dc5>.
33. VON HIPPEL, E. The User Innovation Revolution. Interview by Martha E. Mangelsdorf. W: *MIT Sloan Management Review* [on-line]. 21 września 2011 [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/vmAl81>.
34. Wikipedia: GLAM. W: *Wikipedia: the free encyclopedia* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:GLAM>.
35. Wikipedia: GLAM/Józef Piłsudski Institute of America. W: *Wikipedia: the free encyclopedia* [on-line], [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/iZi48b>.
36. Wikiprojekt: Politechnika Łódzka. W: *Wikipedia: the free encyclopedia* [on-line], [dostęp 24.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/lcQd9k>.
37. YOUNG, M. Writing his Life through the *Other: The Anthropology of Malinowski*. W: *The Public Domain Review* [on-line], [dostęp 21.07.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/p700lr>.